

INTERNATIONAL JOURNAL
OF ISLAMIC ECONOMICS
AND FINANCE STUDIES

*Uluslararası İslam Ekonomisi ve
Finansı Araştırmaları Dergisi*

November 2016,
Vol: 2, Issue: 3

*Kasım 2016,
Cilt: 2, Sayı: 3*

e-ISSN: 2149-8407

p-ISSN: 2149-8407

journal homepage: <http://ijisef.org/>

Serbest Piyasa Ekonomisi ve İslam Ekonomisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

Fatih Kazancı

*İstanbul Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İslam Ekonomisi ve
Uluslararası Finans Doktor Adayı, fatih.kazanci@kuveytturk.com.tr*

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Anahtar Kelimeler: *İslam
Ekonomisi, Serbest Piyasa
Ekonomisi, Kapitalizm*

Sosyalizmin çökmesi ve kapitalizmin sürekli sorun üreterek krizlere sebebiyet vermesi nedeniyle İslam ekonomik sisteminin bir alternatif sistem olup olmayacağı son yıllarda gündemi meşgul etmektedir. İslam ekonomisinin taşıdığı özellikler itibariyle hangi ekonomik sisteme daha yakın olduğu ise tartışma konusudur. İslam ekonomisinin taşıdığı özellikler incelendiğinde serbest piyasa ekonomisi ile benzeştiği ise bilinen bir gerçektir. Bu çalışmada İslam ekonomisi ile serbest piyasa ekonomisi çeşitli özelliklerine göre incelenmiş olup aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

© 2016 PESA Tüm hakları saklıdır

Giriş

Kapitalizmin son evresi olan liberal devlet politikalarının uygulama sahasının adı serbest piyasa ekonomisidir. Uzun liberal ekonomik uygulamalardan sonra belirli periyotlarla tekrarlanan ekonomik ve sosyal krizlerin en büyüklerinden olan 1929 Büyük Buhran'ından sonra devletçi Keynesyen politikalarla her ne kadar liberal politikalar bir kesintiye uğrasa da 1980'lerden sonra neo-liberalizm adıyla yeni bir serbest piyasa modeli olarak çoğu ülkenin ilgi ve uygulama alanına girmiştir.

İslam ekonomisi ise tüm ilhamını Kur'an ve sünnetten alarak çağlar boyunca uygulama alanı bulmuştur. İslam ekonomisi çok farklı kültür ve medeniyetlerde farklı uygulamalar halinde kendisini göstermiş olsa da genel anlamda bir bütünlük ve tutarlılık arz etmiştir. 2008 krizinden sonra reel ekonomiyi destekleyen ve türev piyasalar gibi yüksek risk ve belirsizlik içeren yapılardan uzak olan İslam ekonomi ve finansının krizlere çare olabileceği fikri henüz tazeliğini korumaktadır.

İslam ekonomisinin bir serbest piyasa ekonomisi olup olmadığı yönündeki tartışmalar ise son yıllarda yoğunlaşmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin özellikleri ile İslam ekonomisinin özellikleri bazen birbirlerine paralel olup bazen de aralarında farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu özellikler her iki sistemin bireye ve topluma bakış açılarıyla birlikte bazen benzeşmekte bazen de farklılaşmaktadır.

Çalışmada her iki sistemin özellikleri üzerinde ayrıntıları ile durulmuş ve karşılaştırmalarla birbirleri arasındaki uyum ve zıtlıklar ortaya konulmaya çalışılmış olup genel anlamda, "İslam ekonomisi bir serbest piyasa ekonomisi midir?" sorusuna cevap aranmıştır.

I. Serbest Piyasa Ekonomisi

Serbest piyasa ekonomisi özel sektör ve rekabete dayalı, kaynakları dağıtırken fiyat mekanizmasını ve dünyada oluşan fiyatları göz önüne alan, resmi müdahalelerin ve devlet yatırımlarının minimuma indirildiği dolayısıyla kamunun milli hasıla içerisindeki payının azaltıldığı, devletin varlıklarının daha çok alt yapı hizmetlerine harcadığı bir sistemdir (Çiftlikli, 1993, sh.4). Seksenli yıllar ise devletin Keynesyen politikalarından serbest piyasa ekonomisine geçiş yılları olmuştur. Dünyadaki bir çok ülke devletçi ekonomilerden vazgeçerek piyasa ekonomisine doğru geçiş için bazı tedbirler almışlardır (Sezgin, 2010, sh.155).

David Hume, insan aklının kendi çıkarı için çaba sarf ettiğini, en adaletli düzenin kendiliğinden oluşan düzen olduğunu ve resmi makamların buna müdahale etmemesini, kişisel çıkarların ve serbestliğin insanın tabiatında olduğunu öne sürmüştür. Adam Smith ise bireylerin kendi çıkarları için mücadele ederek sonuçta toplumsal çıkarı arttırması, tabii düzenin en serbest

düzen olduğu, kamunun güvenlik dışında hiçbir müdahalesinin olmaması gerektiği gibi görüşleri, Jeremy Bentham'ın devletin kişisel faydacılığı artırmak gibi bir görevi olduğu ve özgürlük olmayan bir ortamda fayda, fayda olmayan bir ortamda iktisadi serbestlik, iktisadi serbestlik olmadan özel mülkiyet ve bunların tümü olmadan da bir toplumun mutlu olamayacağı şeklindeki fikirleri ve J.Stuart Mill'in devletin ve etik duyguların haz tarafından belirlendiğini, en fazla hazzı serbestliğin verebileceğini, devletin de asıl niyetinin bu hazzı en yükseğe taşımak olduğunu ifade etmesi liberal fikirlerin toplumda fazlalaşmasını sağlamıştır. Herbert Spencer, sosyal ayıklanmanın en iyi olanın yaşamasını sağladığını, "bırakınız yapsınlar" fikrini destekleyerek yani rasyonel insanı savunarak liberalizme katkı sağlamıştır. Benjamin Constant, dini alanda, iktisatta, yayın organlarında ve mülk edinme hakkında maksimum serbestliği savunarak liberalizme destek olmuştur. Alexis de Tocqueville de demokrasi ve liberalizmin birbirlerinden ayrılmaz parçalar olduğunu ve tarihin serbestlik ve eşitlik sağlayan bir amaçla yola çıktığını savunup liberalizmin günümüz değerlerine ulaşan temel ilkelerine katkı sağlamıştır (Chapra, 1993, sh. 35).

Serbest piyasa ekonomisinin aslolan iki unsuru olarak "bırakınız yapsınlar" ve sistemin kendiliğinden dengeye geleceğini düşünen "görünmez el" teorileri geliştirildi. Bu unsurları gerçekleştirecek olan da alıcı ve satıcıların karşılıklı ticari faaliyetleri sonucunda oluşan fiyat sistemidir. Piyasa ortak çıkarlara göre değil bireylerin çıkarlarının uzlaşmasıyla oluşur. Serbest piyasa ekonomisini daha iyi anlamak açısından M. Umer Chapra'nın farklı bir bakış açısıyla ortaya koyduğu şu tanımlaması önemlidir; "piyasa sistemi, piyasa güçlerinin sosyal huzura bağlı olarak şahsi çıkarı korumada yeterli olduğunu iddia ederek önemli ahlâki konulardan ve sosyo-ekonomik adaletten kaçınmaktadır" (Chapra, 1993, sh. 35).

A. Serbest Piyasa Ekonomisinin Özellikleri

1. Serbest Piyasa Ekonomisinde Özel Mülkiyet Hakları

Serbest piyasanın özelliklerinden önde geleni bireylerin ve bireyler tarafından kurulan ortaklıkların ve şirketlerin toplumdaki maddi varlıklara sahip olmalarıdır. Özel mülkiyete serbestçe sahip olma hakları, mülk malikine, mülke ait maddi kazanımları toplumsal çıkarlarla zıt düşmeyecek şekilde kullanım hakkı verir. Bunun yanında miras, bireysel mülkiyetin ayrılmaz bir cüzüdür (Ünsal, 2004, sh.24).

Bireycilik, kişiyi ve kişinin psikolojik temayüllerini toplumda ekonomik organizasyonun olmazsa olmaz temeli olarak görür, kişinin aksiyonlarını toplumsal ekonomik örgütlenme için yeterli görür. Ekonomik özgürlük ve bireysel mülkiyet hakkı bireyciliğin en önemli gerekliliklerindedir. Herkesin farklı yeteneklere sahip olması ve bu yeteneklerin diğer kişilerin yetenekleri ile

rekabet ederek gelişmesi bireyciliğin özelliğidir. Bireycilik ekonomik özgürlüğün, ekonomik ve sosyal rekabetin ve bireysel mülkiyetin bir sonucudur (Özel, 1994, sh. 72). Piyasa ekonomisi ise insanlara tanıdığı mülkiyet hakları ile birlikte tüm bireysel özgürlükleri insanlara veren sosyal bir sistemdir. Bir piyasada özel mülkiyet yoksa o sistem bir serbest piyasa sistemi olarak tanımlanamaz (Tayyar ve Çetin, 2013, sh.108).

2. Serbest Piyasa Ekonomisinde Teşebbüs ve Seçim Özgürlüğü

Serbest piyasada özgürlük demek şahısların ve özel teşebbüsün piyasa sayesinde diledikleri seçimi yapma hakkına sahip olmalarıdır. Teşebbüs özgürlüğü ise bir şirketin kaynaklarıyla üretimde bulunması ve ürettiklerini satmasında devletin karşı müdahalesine uğramadan istediği şekilde davranmasıdır. Seçim özgürlüğü tüketicilerle alakalı olup tüketicilerin gelirlerini diledikleri gibi harçayabilmeleri manasına gelir. Sözleşme ve şirket kurma özgürlükleri bu özgürlüklerin de ayrılmaz bir parçasıdır (Ünsal, 2004, sh. 24).

Liberalizmin serbesti anlayışı ise negatif bir serbestliktir. Negatif serbesti, kişinin dışardan gelen bir baskı olmadan davranabilmesini ifade eder. Kişi hareketlerine müdahale edilmediğinde özgür olur. Dolayısıyla kişinin dış müdahale olmadan hareket edebildiği alanın genişliği özgürlüğünün genişliğinin de bir göstergesidir. Serbesti de esas olan kişiye bir şeyler sağlaması değil onun dıştan gelen zorlamalara maruz olmamasıdır (Yayla, 1992, sh. 72).

3. Serbest Piyasa Ekonomisinde Kişisel Çıkar

Her iktisadi birimin kendi çıkarlarını düşünerek maksimum kar ve maksimum faydayı amaçlaması kişisel çıkar olarak tanımlanır. Kapitalist ekonomilerde her karar verici kendi lehine maksimumu elde etmek için çabalar. Kişisel çıkar, teşebbüs ve seçim özgürlüğünün amacını belirleyerek ayrıca zarara maruz kalan üreticilerin iflas etme olasılığını da içerir (Ünsal, 2004, sh. 25).

Liberal düşünce, bireyci anlayıştan yola çıkarak “kamu faydası”, “toplumsal iyilik” ve “ortak kazanım” gibi toplumu ilgilendiren tüm amaçlara uzaktır. Aynı zamanda kişilerin, kişisel çıkarları haricinde ve onların üzerinde bir ortak çıkarları olduğu düşüncesine de uzaktır. Aslolan kişisel çıkar olup kişisel çıkardan toplumsal çıkar oluşacaktır (Yayla, 1992, sh.72). Kişi iktisadi anlamda kendi çıkarları doğrultusunda eylemde bulunacak bir “homo economicus”, doğru ve bilimsel olanı bulabilen bir “rasyonel insan” her türlü sosyal hareketi kendi amacı doğrultusunda kullanabilen “faydacı insan”dır (Tayyar ve Çetin, 2013, sh.110). Max Weber’e göre ise; kapitalist iktisadi sistemin, para kazanma isteklerine insanların kendilerini adama gereksinimi vardır. Gerek kapitalizmin, gerek marksizmin temeli olan Batı ekonomi teorisinde düşünülen insan modeli “iktisadi adam”dır. Bu insan tipi, batının

Rönesans ile başlayan, rasyonalist, akılcı, seküler ortamı içinde ortaya çıkan, robot gibi işleyen, attığı her adımda menfaatini maksimize etmek isteyen insan modelidir (Zaim, 1991, sh. 19).

4. Serbest Piyasa Ekonomisinde Piyasa Mekanizması ve Rekabet

Piyasa ekonomilerinde ticareti yapılan her malın fiyat adı verilen bir bedeli olup her birey fiyatlara göre kendi çıkarı açısından en yüksek faydayı elde etmek için uğraş verir. Bu mekanizma ekonomik karar birimlerinin eylemlerini fiyatlar yoluyla düzenler. Serbest piyasada işlem gören bir metanın alıcı ve satıcılarının piyasada oluşan fiyatı etkileyememesi rekabet olarak tanımlanabilir (Ünsal, 2004, sh. 25).

Piyasa ekonomisi serbestliğe rekabeti kazandırır. Rekabetçi bir sistemde çalışmak isteyenler istedikleri işi seçebilir, tüketmek isteyenler de talep ettikleri her yerden alışverişte bulunabilir. Herkes birbirinden emin ve güven içinde faaliyette bulunabilir. Bu mekanizma sayesinde her bireye sınırsız imkan tanınarak özgürlük sağlanır. İktisadi hayata kamunun müdahalesi insanların her hareketinin kontrolü sonucunu doğuracaktır. Bu mekanizmada ise siyasi ve iktisadi serbestlik birbirini tamamlar. İktisadi özgürlüğün olmadığı bir ortamda siyasi özgürlükten ise bahsedilemez (Mises, 1956, sh. 93).

5. Serbest Piyasa Ekonomisinde Sınırlı Hükümet

Devletin ekonomiye sınırlı müdahalesi, serbest piyasa ekonomisinin en iyi çözümü ürettiği inancıyla, devletin ekonomiye etki ederek kapitalist sistemin etkisini düşürmek yerine, temek hak ve özgürlükleri, rekabetçi ortamı koruması ve geliştirmesi ve bu yönde zorunlu olan değişiklikleri yapmasını gerektirir (Ünsal, 2004, sh. 25). Kamunun hiçbir şekilde tabii düzene müdahalesi serbest piyasada öngörülmez. Devlet sadece bireylerin doğal düzenlerini devam ettirmelerine yardımcı olmalıdır. Hiçbir otorite insanları bir şey yapmaya zorlamamalıdır (Bastiat, 1964, sh. 78). Piyasada zorlamaya yer olmadığı gibi Kamunun asıl görevi serbest piyasaya müdahale etmek değil aksine onu koruyarak işlerlik kazandırmak ve piyasayı zora sokacak eylemleri engellemektir. Devlet piyasada sadece güvenlik için olmalıdır (Rand, 1990, sh.181).

Beertham ise toplumsal fayda teorisini kuramının merkezine oturtmuş olup devletin piyasaya yapacağı müdahalelerin piyasadaki toplumsal mutluluğu bozacağı düşüncesindedir. Bireyin mutluluğu ona göre her şeyin önündedir. Bunun için devlet sadece güvenliği sağlamakla sorumludur. Devletin asıl amacı kişinin faydasını hesaplamak değil ona hizmet etmektir. Smith ise bunu doğal özgürlük sistemi olarak düşünmüş ve kişilerin kendi çıkarları için eylemde bulduklarında sanki “görünmez bir elin” toplumun çıkarlarını da en üst seviyeye çıkaracağı görüşündedir. Spencer ise devletin kişilerin hayatına yapacağı her müdahalenin kendi kendini (devleti) daha da büyütürken insanları

köleleştireceği görüşünü savunur (Yayla, 1992, sh. 72). Freidman'a göre ise; devletin görevi, kanunları ılımlaştırarak bunlara uymayanları cezalandırmaktır. Kişilerin özgürlüklerinin çatıştığı alanlarda ise hakemliği üstlenmektir (Freidman, 1988, sh. 41).

II. İslam Ekonomisi

İslam Ekonomisi esasta, Kuran ve Sünnet ilkelerine dayanmaktadır. Aile, miras, mülkiyet, devlet, infak, zekât, israf ve faiz yasakları gibi konuların ana hatları Kuran ve sünnet ilkelerine dayanır. İslam ekonomisi, hukuk gibi esneklik özelliğine sahiptir. Dolayısıyla İslam ekonomisinde usul esas olarak vahiyle gelen ilkelere dayandığı gibi uygulamalar zamana ve mekana göre değişmiştir. İslam ekonomisinin ilkeleri kul hakkını temel alır. Bu ilkeler israfın yok edilmesi, ekonomi ve siyasette özgürlük, mülkiyet haklarının artırılması, toplumsal adalet ve refahın artırılması adları altında ele alınabilir. İslam ayrıca diğer sistemler gibi denge olgusuna dayanır. Bu denge 3 yönlüdür: evrenin, insanın ve toplumun dengesi (Tabakoğlu, 2008, sh.79).

İnsanoğlu, davranışlarını ibadet edercesine yapmalıdır. İslam ekonomisinin uygulama alanı ibadetlerin bile ticaret haline gelmesi değil, aksine ticaretin ibadet vasfı kazanabildiği bir alandır. İnsanoğlu zevkleri için değil ilahi gayeye göre yaşamalıdır. Ekonomik hayat kişileri “Allah’ı anmaktan, namazlarını kılmaktan, zekâtlarını vermekten alıkoymamalıdır” (Nur 24/38). İslam ilkeleri ve uygulamaları kendi içinde uyum gösterdikleri gibi birbirleriyle de bütünlük içerisindedirler. Ahlâk, hukuk ve ekonomi bütünlük halinde olup birbirlerinden ayrılmaz özellikler taşır. Toplumun dengesini açıklayan şey adalettir. Adalet kelimesi denge manasına gelir. Bireyle ilgili olan itidâl kelimesi de aynı kökten gelmektedir. Bu durumda İslam iktisadının toplumsal hükümleri sosyal adalet ile uyum içerisinde olmalıdır. Sosyal adaletin gerçekleşmesi içinse şunlar sağlanmalıdır; israfın yok edilmesi, adil gelir dağılımı ile servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması, ekonomik bağımsızlığın sağlanması ve ekonomik istikrar (Tabakoğlu, 2008, sh.83).

A. İslam Ekonomisinin Özellikleri

1. İslam Ekonomisinde Özel Mülkiyet

İslami görüşte mülkün asıl sahibi insan değil Allah'tır. İnsanoğlunun sahip olduğu mülkiyet Allah'ın mülkiyetinden doğmuştur. İnsanın sahip olduğu mülk bir imtihanın aracı olup özel mülkiyetin toplumsal çıkarlarla çatışmaması gerekir (Tabakoğlu, 2010, sh.120). İslam'ın insan ve mal üzerine görüşü ve mülkiyet anlayışı kapitalizm ve komünizmden tamamen farklıdır. İslam insana da eşyaya da bakarken, Yaratıcıyı hiçbir zaman unutmaz. Gerçek anlamda eşya da insan da O'na aittir. Bunun içinde eşyanın da insanın da toplumun da hakkı vardır. İslam, bireye mülkiyet hakkı tanımıştır fakat bu hak üzerinde

Yaratıcı'nın hakkı ilk sıradadır (Karakoç, 2013, sh. 32). Mülkiyetin mahiyeti ise Kur'an-ı Kerim'de şu şekildedir: "Göklerde ve yerde ne varsa Allah'a aittir." (2/284). Bu nedenle kâinattaki her şey Yaratıcıya aittir fakat O, faydalanılması amacıyla insana yetki vermiş ve insanı görevli kılmıştır. Bu nedenle, insan nimetlerden faydalanma konusunda canı istediği gibi tümüyle serbest değildir. Mülkiyeti kullanma hakkı sınırlı tutulmuştur. Malın gerçek sahibi Allah olduğu için Kuran'da belirlenmiş sınırların dışına çıkamaz, çünkü o, Yaratıcı tarafından sadece görevli kılınmıştır (Qazi, 2015. Sh.106).

İslam'da özel mülkiyetin ortaya çıkışını C. Yeniçeri şu şekilde anlatıyor; kişiler, Yaratıcı'nın insanı olduğuna verdiği nimetlerden kendi gayretleri ile bazı şeyleri ele geçirirler veya bazı şeylere belli şekiller verirlerse ona malik olurlar. Aynı zamanda elde ettiklerini de kendi soylarına miras olarak bırakırlar. Böylece özel mülkiyet doğmuştur (Yeniçeri, 1980, sh. 37).

İslam mülkiyetin temeline öncelikle emeği koyar. Üretim faktörlerinden sermaye ve toprağın ürünlerinin şahsa ait olması ise ancak insanın emeğiyle desteklenmesiyle mümkündür. Enerji kaynakları, madenler ve geniş tarım toprakları üzerinde devlet mülkiyetinin öngörülme nedeni özel mülkiyetin toplumsal çıkarlarla çatışmamasıdır. İslam'ın malı koruma ilkesi, hem malı saldırganlardan korumak hem de onu israf etmekten ve yok etmekten kaçınmak anlamına gelir. Özel mülkiyetin yaygınlaştırılıp, belli ellerde toplanmasının engellenmesi aynı zamanda İslam iktisadının en önemli hedeflerinden biridir. Yine bu sebepten miras mümkün olduğu kadar çok yakınlar arasında paylaşılır (Tabakoğlu, 2010, sh.121). Ayrıca savaşta elde edilenlerin de cihad edenlerle paylaşılması özel ve kamu mülkiyetinin kabul edildiği şekilde yorumlanabilir (Gül, 2010, sh.51,52).

Kuran-ı Kerim ve hadisi şeriflerde özel mülkiyet meşru görülmüştür. Bir hadisi şerifte Hz. Peygamber bir kişi özel mülkünü korurken öldürülürse o kişinin şehit olacağını ifade etmektedir. Bu nedenle İslam'da mülk dokunulmaz olarak telakki edilmiş ve her türlü tecavüzdten korunmuştur. Kuran-ı Kerim, yetimlerle alakalı "onların malları" tabirini kullanarak, yetim hakkının korunmasını ve yetim malına dokunulmamasını emreder (Acar, 2010, sh.217).

İslamiyet'in servet birikimine bakış açısı; Haşr suresi 7. ayette "o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet haline gelmesin" şeklinde ifade edilmiş olup Hümeze suresi 1. ve 2. ayette de "mal toplayan ve onu durmadan sayan insanlar" uyarılmıştır. Ayrıca Tevbe suresi 34. ayet "altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elemli bir azapla müjdele" denilerek mal, mülk ve para biriktiren kişilerin bunları Allah için toplum yararına sarf etmeleri istenmiştir. Bu bakış açısı ayrıca İslam toplumlarında burjuvazi oluşumunu da engellemiştir.

Sezai Karakoç'a göre ise, İslam'da toplumla insan, biri öbürüne ezdirilmeyecek şekilde bir hak dengesi içindedir. Komünizm, ferdi toplum için feda etmiş, kapitalizm ise toplumu fert için feda etmiştir. İslam ise arada bir denge oluşturmak ve ferdi, topluma karşı da korumak için öbür haklarının yanında ona mülkiyet hakkını da tanımıştır. Buna karşılık toplumu korumak için de bu hakkı edinmekte ve kullanmakta birçok kayıtlar, şartlar ve sınırlar koymuş, toplumu da büsbütün pasif bir toplum halinde bırakmamıştır (Karakoç, 2013, sh. 34).

2. İslam Ekonomisinde Teşebbüs ve Seçim Özgürlüğü

“İslâm ekonomisi”, ferdiyetçi değil, şahsiyetçi ve toplumcu eğilimlere sahiptir. Sadece kendi çıkarını ön plana koyan insan tipi İslam ile bağdaşmaz. Devlet, üretime katkı yapmayan bir organizatör olarak düşünülerek iktisadi alanda denetim ve gözetim yapmalıdır. Bu şekilde davranan bir devletin özel sektörü engellediği düşünülemez ve özel sektöre de rakip değildir. Ayrıca İslam'ın insanoğlundan talebi öncelikle iman etmesi ve dünyanın nimetlerine kapılmadan çalışmasıdır. Müslüman, ekonomik hayat içerisinde girişimciliğini kullanırken açgözlü ve ihtiraslı olmamalıdır (Tabakoğlu, 2010, sh.125,126). İnsan ekonomik hayat içerisinde yapılacak ve yapılmayacak olanlara karar verir, sürekli tercihlerde bulunur, teşebbüs eder, üretir ve tüketir. Bu nedenle her ekonomik sistemde farklı bir insan anlayışından söz edilebilir. İslam dininde insan, kendi özgür iradesi ile karar alır, aksiyon haline getirir ve bu aksiyon sonucu yaptığından sorumlu olan tek varlık olarak düşünülebilir. İslam dininin en önemli amaçlarından birisi ise insanın sadece ekonomik sahada değil, birey olarak toplumun tüm alanlarında en uygun olana karar vermesini sağlayacak nitelikleri kazanmasıdır (Gül, 2010, sh.53).

Seçim ve teşebbüs özgürlüğü kişilerin paralarını harcayacağı alanları ve girişimde bulunacakları kaynaklarını hangi sektörde değerlendireceklerine dair bir özgürlüktür. İslam, tercihleri insana bırakarak kişilerin kendi kaynaklarını kullanmada özgür bırakır. Rekabetçilik meşru görülmüş olup piyasaya giriş her durumda serbesttir. Fiyatın devlet tarafından belirlenmesi, Hz. Muhammed tarafından izin verilmeyen bir husustur. İslam; rekabeti, devletin piyasaya müdahalesinin sınırlı olmasını ve devlet görevlilerinin eylemlerinden dolayı cezalandırılabilmelerini teşvik eder (Acar, 2010, sh.218).

Sadr'a göre; “İslam iktisadı kişilere ekonomik alanda serbesti tanır. Fakat bu serbesti İslam'ın etik ve manevi ilkeleri ile çelişmemelidir. Bu ilke ile kapitalist ve sosyalist ekonomiler arasında derin farklar mevcuttur. İslam dininde toplumsal refaha büyük önem verildiği halde kişisel özgürlükler toplumsal sonuçlardan bağımsız değildir. Bireysel özgürlük, toplumsal menfaat ve İslam toplumunun maddi ve manevi alanlarıyla çatışmadığı veya kişinin diğer insanların hakkına girmediği sürece kutsal olarak addedilmiştir (Gül, 2010, sh.70). Hz. Peygamber'in toplumun ortak paydasının faydasına

olacak olan tüm eylemleri bireysel haklara tercih ettiği birçok hadisi şerifi mevcuttur. Bireyin özgürlüğüne İslam'da saygı duyulmakla beraber, piyasadaki serbesti ve bundan toplumun menfaati daha ön plandadır (Qazı, 2015, sh.110).

İslamiyet'in bir denge dini olması nedeniyle teşebbüse özgürlük tanıdığı halde sınırsız şekilde servet edinmeye de edindiği serveti israf etmeye de karşıdır. Allah, En'am suresi 141. ayette "israf etmeyin çünkü O, israf edenleri sevmez" ve Araf suresi 31. Ayette "yiyin, için (fakat) israf etmeyin" diyerek israfa karşı bakış açısını bizlere iletmiştir.

3. İslam Ekonomisinde Kişisel Çıkar

Büyük balığın küçük balığı yutması durumunun bir kanun olarak değerlendirilmesinin ekonomi alanındaki yansıması serbest rekabet yani "bırakınız yapsınlar" zihniyetidir. Kapitalist sistemin doğurduğu "homo economicus" tipi insanın temel hedefi şahsi menfaati olup olgunlaşan hali burjuva olarak tanımlanabilir. İslamiyet'te ise toplumsal faydayı kendi şahsi çıkarlarından üstün tutan kanâat sahibi girişimci insan tipi idealize edilmiştir. Bunun somut örneklerinden biri ahilik sistemidir. Bir Müslümanın etik, hukuki ve iktisadi alanlarda genel davranışı; yalan söylememesi, başkalarının haklarına tecavüz etmemesi, tekelcilik, ihtikâr ve karaborsacılığa karışmaması, yaptığı akitlere uygun hareket etmesi ve namuslu olmasıdır. Bir Müslüman kendi çıkarlarından önce toplumsal çıkarları gözetmelidir. Diğergam davranış tarzı ve hizmet aşkı esas olmalıdır. Allah'ın rızasına yönelik olmadan bir Müslümanın maddi zenginliği bir değer taşımaz. Allah insanlardan temiz bir kalp talep etmekte olduğundan Müslüman, ekonomik faaliyetlerinde bu temiz kalbi korumakla yükümlüdür (Tabakoğlu, 2010, sh.118).

İslam'ın kişilerden talebi kişinin dünyanın geçici görüntüsüne aldanmadan çalışması olup bir Müslümanı iktisadi hayatta girişimciliğe iten açgözlülük ve ihtiras gibi duyguları olmamalıdır. İslami ekonomik sistemde kanâatkârlık ön plandadır. Kanâat, ihtiras arzusunun tam tersi olup girişim verimliliği ve hakkına razı olma duygusu bu sayede kazanılır. Böylece üreticiler ile tüketiciler arasında ve kişi ile toplum arasında barışı kanâat tesis eder. Peygamberimize göre gerçek zenginlik gönül zenginliğidir. İslam'da toplumculuk sosyal ve ekonomik ilkelere en önemlisi olup toplumun çıkarı kişilerin çıkarlarından üstün tutulur. Fıkıhta da toplumun hakları Allah'ın hakları arasında düşünüldüğünden bunların affi hiç kimsenin yetkisine verilmemiştir (Tabakoğlu, 2010, sh.118).

4. İslam Ekonomisinde Fiyat Mekanizması ve Rekabet

İslam'ın öngördüğü ekonomik sistemde, talep eden tarafın fiyatı düşürmesi, arz eden tarafın ise fiyatı fazla yükseltmesi eğilimi yumuşatılmış olup arz ve talebin esnekliğinin artması ve fiyat istikrarının sağlanması önemlidir. İslam'a

göre insanlar sadece hayırlı işlerde rekabete girmelidirler. Ekonomik sistem içerisinde rekabet bir süre sonra rekabeti yok etmekte ve bir şekilde anlaşma ile sonuçlanmaktadır. Bu nedenle rekabete girmeden önce işin başında yardımlaşılması ve dayanışma içerisinde olunması tekelciliği büyük ölçüde giderecektir. İslam ülkelerinde fiyat ve kalite denetimi narh sistemiyle gerçekleştirilmiştir. Asıl istenen monopol (tekelci) yapıların oluşmadığı bir piyasada fiyatların serbestçe oluşmasıdır. Devletin veya tekelci güçlerin yapacağı müdahaleler piyasayı daraltacağından ve karaborsaya yol açabileceğinden sadece eksik rekabet şartlarında ve piyasada ihtikâr ortamı görüldüğünde fiyatlar devletin denetimine tabi tutulmuştur. Ayrıca tüketicilerin aldatılması ve fiyatların spekülâtif olarak artırılması gibi durumlarda da piyasaya müdahale söz konusu olmuştur (Tabakoğlu, 2010, sh.124).

İslami inanişâ göre; Allah, piyasada arz ve talebi bir doğal araç olarak tanzim etmiştir. Bu, kamunun ekonomiye olan müdahalesine İslami bir bakış açısıdır. Peygamberimiz zamanında bir ara fiyatlar arttığında bazı insanlar Peygamberimize fiyatları sabitleme hakkındaki görüşünü sorduklarında, Peygamberimiz fiyatları değiştiren ve artıranın Allah olduğunu ifade etmiştir. Bu hadis bize fiyatların Allah'a bırakılması ve piyasalara yapılacak müdahaleler hakkında İslam'ın bakış açısını vermektedir. Ayet ve hadislere bakıldığında Müslümanların piyasaya müdahalesinin dini açıdan uygun olmayacağı açık bir şekilde ortaya konmaktadır (Qazi, 2015, sh.107).

Piyasada rekabeti destekleyen İslam ekonomisi piyasada spekülasyona da karşıdır. Bir hadisi şerifte peygamberimiz “kıtlık zamanında tahılı ileride sağlayacağı kazanç için satın alıp biriktiren büyük bir günahkârdır (Müslim ve Mişkat)” diyerek İslam'ın konuya olan bakış açısını insanlığa iletmiştir. İslam'da emeksiz kazanç statüsüne giren karaborsa, ihtikâr gibi spekülâtif hareketler yasaklandığı gibi bu statüye giren faiz de yasaklanmıştır. Bu nedenle Bakara suresi 275. ayette Allah, alışverişi helal, faizi ise haram kıldığını bizlere bildirir.

Hız. Muhammed'in peygamberlik öncesi zamanlarda ticaret yaptığı, Yemen, Suriye ve Bahreyn gibi uzak ülkelere ticaret amacıyla gittiği bilinmektedir. Ayrıca Arabistan yarımadasının bir transit ticaret merkezi olması dolayısıyla bu bölgenin İslamiyet sonrasında da bu vasfı devam etmiştir. İslamiyet'in serbest ticaret ve piyasa ekonomisine verdiği önem nedeniyle uluslararası ticarete ve yabancı sermayeye kısıt konulmamıştır. Hız. Ömer'in halifelik döneminde ise dış ticarete gümrük vergileri getirilerek iç piyasadaki fiyat istikrarına verilen önem ortaya konmuştur.

5. İslam Ekonomisinde Sınırlı Hükümet

Devlet, İslami gelenekte insanların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için para kazanmaları önündeki engelleri kaldırmak ve ülke içerisinde yaşayan tüm halkın mal ve can güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Çünkü bir İslam ülkesinde yaşayan insanlar, serbestçe seyahat edebilir, çalışabilir, para kazanabilir, mülk edinebilir ve ticaret yapabilirler. Fakat hiçbir İslam ülkesinde devlet, kıt olan kaynakların tahsisi ve aşırı talep olan durumlara kayıtsız kalmaz ve bu alanları denetimsiz bırakmaz. Devlet bu konularda pozitif bir rol oynayarak gereken planlamaları yapmalı ve gerekli fiziksel ve sosyal altyapıyı da hazırlamalıdır (Gül, 2010, sh.70).

İslam ülkelerinde üretim ihtiyaca göre belirlendiğinden doğal kaynaklar israf edilmez. Bu tip bir üretim tarzı vatandaşların beslenme, barınma vb. diğer tüm ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Devletin bu konudaki görevi denetim sahasında olmalıdır. Peygamberimiz bir arazide tarım yapanların o toprağa sahip olmasını ve toprakların işletilmeden boş bırakılmamasını istemiştir. Büyük tarımsal arazilerde vatandaşlara kullanım hakkı verilmiş olup mülkiyeti ise devlete verilmiştir. Peygamberimiz zamanında ikta adı verilen bu sistem sonraları tımar adıyla devam etmiştir. Devlet ekonomide denetim ve gözetim yapma hakkına sahip olduğundan üretici değil organizasyonu düzenleyen taraf olmalıdır. Bu çerçeveden bakıldığında devlet, özel teşebbüsü engelleyen veya ona rakip olan bir konumda değildir (Tabakoğlu, 2010, sh.121).

Devlet vatandaşlarının dinini, nefsinin, malını ve aklını koruyan bir üst mercidir. Bu nedenle İslam ülkelerinde devlet; adaleti sağlayarak haksızlıklara engel olmalı, kanun ve düzeni korumalı, kişilerin can ve mal emniyetlerini sağlamalı, piyasayı halkın menfaatleri doğrultusunda çalıştırmalı, altyapıyı eksiksiz inşa etmeli ve halkının sosyal güvenliğini sağlamalıdır (Erdem, 2015, sh.14).

III. Her İki Ekonomik Sistemin Karşılaştırılması

1. Özel Mülkiyet

Serbest piyasa ekonomisi, özel mülkiyeti tam olarak insanın sahipliğine verirken İslami görüşlere göre mülkün sahibi Allah'tır. Dolayısıyla İslam'da insan, mülkün ancak bir emanetçisi olabilir. Ancak bu emanetçilik Müslüman bir bireyin mülkiyete sahip olmasını engellemez. Miras konusunda da her iki sistem, mirası serbest bırakmış olup İslam'da bu durum aynı zamanda "malın tek elde toplanmaması" ilkesince de benimsenmiştir.

Serbest piyasada özel mülkiyetin sınırları çizilmemiş olsa da İslam ekonomisinde özel mülkiyetin yaygınlaştırılıp belli ellerde toplanması yasaklanmıştır. Bu nedenle İslam toplumlarında burjuva sınıfı oluşmamıştır. Bununla birlikte hem serbest piyasa ekonomisinde hem de İslam ekonomisinde serbest mülkiyet hakları toplum çıkarlarıyla çelişmediği

durumda mevzubahistir. Her iki ekonomide de serbestliğin sınırları toplum çıkarlarıyla çerçevlendirilmiştir. Ancak İslam ekonomisi toplum çıkarlarına hâle gelmemesine daha fazla önem verdiğinden enerji kaynakları, madenler ve geniş tarımsal arazilerde devletin mülkiyetine önem vermiştir. Bu nedenle bu tip toplumsal alanlarda bireyin tasarruf yetkisi sınırlıdır.

Mülkiyet haklarıyla birlikte birey haklarına da özel önem veren serbest piyasa ekonomisi, İslam ekonomisi ile bireysellik açısından ayrılmaktadır. İslam'da birey her durumda kendi çıkarı ile birlikte toplum çıkarını ve hatta toplumun mutluluğunu da gözetmekle mükellefken, serbest piyasa ekonomisinde her şey birey için vardır. Serbest piyasa bireyselliğinin son noktası, "bırakınız yapsınlar" düsturudur. Hem İslam hem de serbest piyasa ekonomisinde bireyler mülklerini korumakla yükümlüdürler. Bu konuda oldukça benzeşen iki sistemin özünde özel mülkiyete verdikleri önem ve serbesti yatmaktadır. Her iki sistemde de mülkiyet "dokunulmaz" olarak telakki edilmiştir.

2. Teşebbüs ve Seçim Özgürlüğü

Serbest piyasa ekonomisinde bireylerin diledikleri seçimi yapma hakkı olduğu gibi İslam ekonomisinde de tercihler insana bırakılmıştır. İslam'da insanlar hür iradeleriyle kararlar alarak kendi para ve kaynaklarını diledikleri gibi sarf edebilirler. Fakat bu hak, sınırsız harcama yapabilecekleri anlamına gelmez. Çünkü İslam'da israf yasağı olduğu gibi ahlâki ve manevi değerlerin getirdiği kısıtları da bir Müslüman ekonomik anlamda da düşünmek durumundadır. Ayrıca bireysel özgürlükler sosyal sonuçlardan hiçbir zaman bağımsız olmadığından harcama yaparken mutlaka toplumun çıkarlarını da düşünmek zorundadırlar. Eğer bir alışveriş toplumun ortak faydasına zarar veriyorsa İslam bu duruma müdahale ederek kısıtlamalar getirmektedir. Oysaki serbest piyasa ekonomilerinde birey ticaret yaparken hiçbir dış zorlama veya baskıya muhatap bırakılamaz. Serbest piyasada her ne kadar toplumun çıkarları önemseniyor olsa da ahlâki ve manevi değerlerin piyasayı etkilemesi söz konusu değildir.

Teşebbüs özgürlüğü adını verdiğimiz; üretim yapma ve yaptığı ürünü dilediği gibi satma özgürlüğü serbest piyasa ekonomisinin olmazsa olmazıdır. Devleti sadece organizatör olarak gören serbest piyasalarda zorlama veya baskıya hiçbir şekilde yer yoktur. İslam ekonomisi de aslında devleti organizatör olarak görmekte olup devletin özel teşebbüsü engelleyici olması veya devletin özel teşebbüse rakip olması söz konusu değildir. Bu yönüyle teşebbüs özgürlüğüne hem serbest piyasanın hem de İslam ekonomisinin bakış açısı benzer olmakla birlikte ayrıldığı nokta, Müslümanların bir teşebbüste bulunurken hırs, ihtiras ve açgözlülüğe yer vermemeleri zorunluluğudur.

3. Kişisel Çıkar

Sadece kendi çıkarını düşünerek maksimum fayda ve maksimum kâr elde etmeyi düşünen serbest piyasa insanının karşısına İslam ekonomisi toplum yararını kendi çıkarından üstün tutan kanâatkâr insan tipini çıkarır. Liberal ekonomilerde önemli olan, bireysel çıkarlar olup ortak çıkarlar kabul edilmez. Kardeşini kendisine tercih etmesi tavsiye edilen Müslüman insanın dünyasına “kişisel çıkar” fikri ve uygulaması oldukça uzaktır. Böylece İslam’da, üretici tüketici ile fert de toplumla her zaman barışıktır.

Yalan söylemek, hak yemek, tekelcilik, karaborsacılık, sözleşmelere uymamak ve namuslu davranmamak İslam ekonomisinde yasaklanmıştır. Kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden ve adına rasyonel insan veya faydacı insan denilen “homo economicus” tipi insana İslam bu nedenlerle oldukça yabancıdır. Ferdi menfaati toplum menfaati önüne koyarak davranan ve bundan toplumsal çıkarın doğacağını zanneden bu faydacı insan modeline karşın İslam, cemiyetin haklarını Allah’ın hakları arasında saymıştır.

Büyük balığın küçük balığı yutacağı acımasız piyasa koşullarını dayatan ve bunu doğanın gereği sayan liberal ekonomik düşünce aynı zamanda kamu yararı, toplum iyiliği ve ortak iyiliği reddetmektedir. Aynı zamanda zarar edenin iflasını açıklayarak alacaklıların hakkını gasp ettiği bir yapı olan serbest piyasa ekonomisine karşılık önemli olanın Allah’ın rızasını kazanmak olan maddi ihtirastan, açgözlülüğten ve sadece kendi menfaatini düşünmekten uzak bir insan modelini sadece “İslam ekonomisi” insanlıktan talep etmektedir.

4. Fiyat Mekanizması ve Rekabet

Serbest piyasa ekonomisi özgürlüğü rekabetle sağlar. Rekabet sayesinde, işlem gören bir mala alıcı ve satıcılar tarafından piyasa fiyatını etkileme imkânı tanınır. İslam’da da rekabet ve dolayısıyla fiyatların serbestçe belirlenmesine özel önem verilmiştir. Peygamberimiz bir hadisinde; fiyatları belirleyenin Allah olduğunu, bundan dolayı piyasaya müdahale edemeyeceğini ifade etmişlerdir. Piyasada fiyatları Allah’ın belirlemesi aslında fiyatların arz ve talebe göre oluşacağı manasına gelir. Bu yönüyle bakıldığında İslam’ın piyasaya ve fiyatlara müdahalesi öngörülmemektedir. Ancak toplum çıkarlarını da gözeten İslam ekonomisi adaletsizlik, karaborsacılık gibi durumlarda piyasaya devlet müdahalesini caiz görür. Ayrıca İslam’da mal pazara gelmeden satın alınması da caiz görülmez. Bunun nedeni malın fiyatının pazarda oluşmasının sağlanmasıdır. Bu yönden bakıldığında serbest piyasa ekonomisi ile İslam ekonomisi paralellik arz eder diyebiliriz. Piyasada spekülasyona ve dolayısıyla haksız, emeksiz kazanca da İslam izin vermez.

Serbest piyasada narh benzeri tavan fiyat belirlenmesi ve kalite denetimi İslam ekonomisine göre çok azdır. Narh uygulaması zorunlu durumlarda

uygulanmakta olup tekelliliği önlemekte böylece fiyatların serbestçe belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Eksik rekabetin ve ihtikârın olduğu piyasalara devlet narh yoluyla denetim getirmiştir. Bu yöntem İslam'ın toplum çıkarlarını savunan yönünü bizlere yansıtmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinde ise fiyat kontrolü mevcut olmayıp insanlara sonsuz imkân sunarak toplum çıkarlarına değil birey özgürlüğüne atıfta bulunulur.

İslam'a göre arz ve talep oluşurken alıcı ve satıcı müsâmahakâr ve cömert olmalıdır. Bu sayede pazarlığın yumuşayacağı, arz ve talebin esneklik kazanacağı, fiyatlarda esneklik sağlanacağı ve böylece tekelliliğin önleneceği öngörülür. Serbest piyasa ekonomisine bu açıdan bakıldığında ise kişisel çıkar gereği, alışverişlerde bu tip bir müsâmahâ ve cömertlikten bahsedilemez.

5. Sınırlı Hükümet

Serbest piyasa ekonomisinde devlet iktisadi hayata ve doğal düzene müdahale etmez. Ancak temel hak ve özgürlükleri ve rekabeti korumak için hukuki ve kurumsal düzenlemeler getirir. İslami ekonomik sistemde ise devletin görevi özgürlüklerin ve özel mülkiyetin önünü açmak ve iktisadi engelleri kaldırmak ve can güvenliğini sağlamaktır. Buradan anlaşılıyor ki her iki sistemde de devletin oynadığı rol aynıdır. Ayrıldıkları nokta ise serbest piyasa ekonomisinde bireyin mutluluğu öncelikli olup devletin topluma yaptığı her müdahalenin toplumsal mutluluğu ve dolayısıyla bireysel mutluluğu bozacağı endişesidir. Smith'in belirttiği görünmez elin toplumu kendiliğinden mutlu edeceği vurgusuna karşın İslam'da devletin sosyal politikalar üretip, planlama yapması ve böylece piyasaya müdahale etmesi asıldır. Bu açıdan "bırakınız yapsınlar" ve "görünmez el" sloganları İslam ekonomisine uymaz.

İslam ekonomisinde devlet; kaynakların tahsisini yapmakta, piyasa üzerinde denetlemelerde bulunmakta, gerektiğinde fiyatlara narh/rayıç fiyat uygulamakta ve tabii kaynaklar israf edildiğinde denetimde bulunmaktadır. Bunun dışında büyük topraklarda kişilere kullanım hakkı vermekte fakat ilk zamanlarda iktâ ve sonrasında tımar sistemlerinde olduğu gibi bu toprakları devlet mülkiyetinde tutmaktadır. Serbest piyasa ekonomilerinde ise devlet sadece piyasayı koruyarak düzgün işlemesine katkıda bulunmakta olup toprakların devlet mülkiyetinde olmasını öngörmez.

Her iki sisteme birden bakıldığında; sınırlı hükümet kavramına önem verdikleri ve devletin üretim yapmayı üretim alanında sadece organizatör olarak var olmasını yeterli gördükleri açıktır. Fakat İslam'ın gerektiğinde toplumsal çıkar açısından piyasaya müdahale etmesi ve toprak mülkiyetinde bireye sadece yararlanma hakkı tanınması kendisine liberalizme göre daha devletçi bir yapı kazandırmıştır.

Sonuç

Aşağıdaki tabloda herhangi bir ekonomik sistemde yer alabilecek birçok konuda serbest piyasa ekonomik sistemi ve İslam ekonomik sistemi karşılaştırılmıştır.

Tablo 1: Serbest Piyasa Ekonomisi ve İslam Ekonomisinin Çeşitli Başlıklarda Karşılaştırılması.

<i>Karşılaştırılan Konular</i>	<i>Serbest Piyasa Ekonomisinde</i>	<i>İslam Ekonomisinde</i>	<i>Karşılaştırma Sonucu</i>
Özel Mülkiyet	Serbest	Serbest	Uyumlu
Miras Hakları	Serbest	Serbest	Uyumlu
Servet Birikimi	Serbest	Yasak	Uyumsuz
Toplumsal Çıkar	Yok	Var	Uyumsuz
Mülkiyet Dokunulmazlığı	Var	Var	Uyumlu
İsraf Yasağı	Yok	Var	Uyumsuz
Faiz Özgürlüğü	Var	Yok	Uyumsuz
Piyasada Spekülasyon	Var	Yok	Uyumsuz
Yabancı Sermaye	Serbest	Serbest	Uyumlu
Uluslararası Ticaret	Serbest	Serbest	Uyumlu
Teşebbüs Özgürlüğü	Var	Var	Uyumlu
Tüketim Özgürlüğü	Var	Sınırlı	Sınırlı Uyumlu
Ahlaki Değerlerin Piyasayı Etkilemesi	Yok	Var	Uyumsuz
Kişisel Çıkar	Serbest	Sınırlı	Sınırlı Uyumlu
Piyasa Rekabeti	Serbest	Serbest	Uyumlu
Fiyatların Belirlenmesi	Serbest	Serbest	Uyumlu
Tekelcilik	Serbest	Yasak	Uyumsuz
Piyasa Denetimi	Yok	Var	Uyumsuz
Devletin Toplumsal Müdahalesi	Yok	Var	Uyumsuz
Toprakta Devlet Mülkiyeti	Yok	Var	Uyumsuz
Sınırlı Hükümet	Var	Var	Uyumlu

Bu tablo detaylı olarak incelendiğinde birçok konuda serbest piyasa ekonomisi ile İslam ekonomisinin uyumlu olduğu kadar bir o kadar da uyumsuz alanları kapsadıkları dikkatlerden kaçmamaktadır.

Şöyle ki özel mülkiyet, miras hakları, mülkiyet dokunulmazlığı, yabancı sermaye serbestisi, uluslararası ticarete bakış açısı, bireylere sağlanan teşebbüs özgürlüğü, rekabet özgürlüğü, fiyatların serbestçe belirlenmesi ve devletin sınırlı müdahalesi açısından her iki sistem de birbirleriyle tam olarak uyum içerisindedir. Tüketim özgürlüğü ve kişisel çıkar açısından ise her iki sistemin benzeştiği ve ayrıştığı alanlar mevcut olmakla birlikte servet birikimine bakış açısı, toplumsal çıkarlar, israf hürriyeti, faiz özgürlüğü, piyasada spekülasyon yapılması, ahlâki (dini) değerlerin piyasayı etkilemesi, tekelleşme, piyasa denetimi, devletin toplumsal müdahalesi ve toprakta devlet mülkiyeti alanlarında ise her iki sistem tamamen birbirinden ayrılmaktadır.

İslam ekonomisi toplum çıkarlarını her durumda bireylerin kişisel çıkarlarından önde görmekte olup serbest piyasanın bireylere verdiği özgürlüklerin toplum çıkarını olumsuz etkilemesine asla izin vermez. Serbestliğin sınırlarını toplumun çıkarları çevreler ve bunun dışına çıkılması İslam ekonomisinde yasaklanmıştır. Birey yaptığı her ekonomik harekette kendi çıkarıyla birlikte toplumun çıkarlarını da gözetmekle mükellef kılınmıştır. Bireysel açıdan İslam ekonomisi mülkiyete serbestlik tanıdığı halde buna bir sınırlama getirmiş ve servet birikimine mani olmuştur. Ayrıca eldeki servetin sınırsız harcanması da israf yasağı nedeniyle mümkün değildir. Dolayısıyla bir Müslüman, kazançta ve kazandığını harcamada da üst limitlere sahiptir. Bu nedenle israf etmeden toplumun çıkarları açısından kazandığını paylaşmak İslam ekonomisinin esaslarından biridir. Tekelciliği, karaborsacılığı yasaklayan ve piyasada kalite denetimi ve narh uygulaması getiren İslam ekonomisi bu yasakları toplum çıkarları açısından uygulamaya koyar. İslam ekonomisi bu tip yasaklarla bireyin daha fazla kazanmasını sağlayan ve bireysel çıkarları koruyan değil toplumsal çıkarları koruyan bir yapıdır.

Kapitalizm ve onun uygulama alanı olan serbest piyasa ekonomisi ile İslam dini ve onun ekonomik alandaki yansıması olan İslami ekonomi modeli tam anlamıyla benzeşmemektedir. Her ne kadar bazı araştırmacılar İslam ekonomisinin aslında tam anlamıyla bir serbest piyasa ekonomisi olduğu hususunda ısrarcı olsalar dahi her iki sistemin insana ve topluma bakış açısı farklı olup İslam ekonomisi sadece bir serbest piyasa ekonomisi değil; devletin de lüzumlu hallerde sisteme katkı yaptığı, paylaşımcı, toplumcu, insani ve ahlâki unsurları da içeren bir “sosyal piyasa ekonomisi”dir.

Aslında bir “sosyal piyasa ekonomisi” olan İslam ekonomisi uygulamaya konulduğunda; türev ürünlerden, faiz ve belirsizlikten uzak finansal ürünler sunarak, reel ekonomiyi destekleyecek ve dengeli maddi teşvikler vererek

kobilerin sayısını artıracaktır. Böylece sermaye daha küçük iş birimlerine bölünerek sermaye dağılımı sağlanacak ve tekelleşme önlenilecektir. KOBİ gibi küçük ve orta boy işletmelerin artışıyla istihdam artışı sağlanacak, milli gelirin yükselmesi ve zenginle fakir arasındaki makasın kapanması sağlanabilecektir. Bu tip bir ekonominin sosyal ve paylaşımcı yönü ile de yoksulluğun giderilmesi için bireylerin gönüllü bağışları, devlet bütçesi ile desteklenerek yardım faaliyetleri artırılabilir.

Son olarak söylenebilir ki denge dini olan İslam, ekonomiye sunduğu bakış açısı ve uygulamalarıyla kapitalizmin uzun süreden beri olagelen ve sürekli kriz üreten dengesiz yapısını giderecek bir “sosyal piyasa ekonomik sistemi” ni bizlere sunmaktadır.

Kaynakça

- Acar, Mustafa (2010), "Serbest Piyasa Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı", Konrad- Adenauer-Stiftung Yayını, 23-24 Eylül 2010, Ankara.
- Bastiat, Frederic (1964), "Economic Harmonies", Nostran Press, London.
- Chapra, M. Umer (1993), "İslam ve İktisadi Kalkınma", Çeviri: Adem Esen, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2012.
- Çiftlikli, Mehmet (1993), "Serbest Piyasa Ekonomisinde Müteşebbis ve İnsan Faktörü", Çimento İşveren Dergisi.
- Erdem, Ekrem (2015), "İslam İktisadı ve Piyasa", İGİAD Yayınları, 17, İstanbul.
- Freidman, Milton (1988), "Kapitalizm ve Özgürlük", Çev: Doğan Erbek, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- Gül, Ali Rıza (2010), "Serbest Piyasa Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı", Konrad-Adenauer-Stiftung Yayını, 23-24 Eylül 2010, Ankara.
- Karakoç, Sezai (2013), "İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü", Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Özel, Mustafa (1994), "Birey-Burjuva-Zengin", İz Yayınları, İstanbul.
- Qazi, Bilal Ahmed (2015), "İslam İktisadı ve Piyasa", İGİAD Yayınları, 17, İstanbul.
- Rand, Ayn (1990), "Kapitalizm Nedir?", Yeni Forum, c.11.
- Sezgin, Şennur (2010), "Piyasa Ekonomisinin Şartları ve Özelleştirme", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, 2010.
- Tabakoğlu, Ahmet (2008), "İslam İktisadına Giriş", Dergah Yayınları, İstanbul.
- Tabakoğlu, Ahmet (2010), "Serbest Piyasa Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı", Konrad-Adenauer-Stiftung Yayını, 23-24 Eylül 2010, Ankara.
- Tayyar, Ayşegül ve Çetin, Birol (2013), "Liberal İktisadi Düşünce Devlet", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2013.
- Ünsal, Erdal M. (2004), "Makro İktisada Giriş", Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Yayla, Atilla (1992), "Liberalizm", Turhan Yayınları, Ankara.
- Yeniçeri, Celal (1980), "İslam İktisadının Esasları", Şamil Yayınevi, İstanbul.
- Zaim, Sabahattin (1991), "İslam Ekonomisinin Temelleri", İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yayın No:6, 2014.